فصلنامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی- فرهنگی، دوره‌ی ششم، شماره‌ی ٤، بهار ۹۷، صفحات ۱۶۳-۱۳۹

طراحی و اعتباریابی مدلی برای اجرای موفق خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی در ایران

بهروز ممیوند[۱]، زین‌العابدین امینی سابق[۲]، احسان ساده[۳]، محمدرضا خلج[٤]

تاریخ دریافت:۱۳۹۶/۰۴/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۱۵

چکیده

امروزه تأکید بر مسایل زیست‌محیطی برای اکثر حوزه‌های علوم ضرورتی انکارناپذیر است و هدف این پژوهش طراحی و اعتباریابی مدلی برای اجرای خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی در ایران می‌باشد که به روش آمیخته و ترکیبی انجام شده است. در بخش کیفی تحقیق مصاحبه‌های عمیقی با تعدادی از مدیران و کارشناسان محیط زیست کشور انجام شده است. نتایج تحلیل داده‌ها بر اساس مراحل سه‌گانه کدگذاری نشان داد، از ۱۳۵ مفاهیم متناظر تعداد ۲۶ خرده‌مقوله استخراج شده که دارای ارتباط مفهومی با همدیگر هستند و در مرحله کدگذاری محوری از همه‌ی خرده‌مقولات تعداد ۱۱ مقوله‌ی محوری بیرون کشیده شد که با انتزاع بیشتر این مقولات در مرحله‌ی کدگذاری گزینشی، یک مقوله‌ی هسته‌ای به شرح؛ یک اجرای موفق خط مشی زیست‌محیطی مبتنی بر تدوینی فکورانه بر پایه‌ی هماهنگی و همسویی نهادی و ارزشی است که در آن توسعه‌ی دانش زیست‌محیطی با استراتژی مدیریت سبز و قوانین مؤثر، موجب اعتلای فرهنگ زیست‌محیطی می‌شود؛ ظاهر شد که می‌تواند تمامی مقولات دیگر را تحت پوشش قرار بدهد. در بخش کمی که اعتباریابی مدل استخراجی انجام شده است، نتایج حاصل از مداسازی معادله‌ی ساختاری نشان داده که همه‌ی مؤلفه‌های کیفی استخراج‌شده اثر مستقیم و معناداری بر اجرای موفق خط‌مشی زیست‌محیطی کشور دارند.

واژه‌های کلیدی: خط‌مشی؛ اجرای موفق خط مشی؛ خط مشی‌های زیست‌محیطی؛ سیاست‌های کلی محیط زیست.

[۱] دانشجوی دکتری گروه مدیریت دولتی دانشکده‌ی علوم انسانی واحد ساوه دانشگاه آزاد اسلامی ساوه
behruzmamivand@gmail.com
[۲] استادیار گروه مدیریت دانشکده‌ی علوم انسانی واحد ساوه دانشگاه آزاد اسلامی ساوه (مسئول مکاتبات)
drsajadamini@yahoo.com
[۳] استادیار گروه مدیریت دانشکده‌ی علوم انسانی واحد ساوه دانشگاه آزاد اسلامی ساوه e.sadeh@yahoo.com
[٤] استادیار گروه مهندسی صنایع دانشکده‌ی فنی و مهندسی واحد رباط‌کریم، دانشگاه آزاد اسلامی رباط‌کریم

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مقدمه و بیان مسأله

امروزه دولت‌ها و سازمان‌های اجرایی در هر جامعه‌ای مجموعه‌ای از خط مشی‌ها را برای انجام بهتر برنامه‌ها و امور خود تدوین کرده‌اند و با اجرای آن‌ها، بسیاری از فرآیندهای نظام را اجرایی می‌کنند و نهادها و قوه‌هایی نیز برای اجرای این خط مشی‌ها در قوانین تعریف شده‌اند. خط مشی‌های هر کشوری دامنه‌ی وسیعی از فعالیت‌ها را در بر می‌گیرد که عمده‌ترین آن‌ها خط مشی‌های عمومی، سیاسی، فرهنگی، بهداشتی و زیست‌محیطی هستند. امروزه توجه وافری در عرصه‌ی ملی و بین‌المللی به خط مشیهای زیست‌محیطی شده است و حتی بسیاری از شرکت‌ها و مؤسسات بزرگ صنعتی در راستای مسئولیت اجتماعی خود خط مشیهای زیست‌محیطی خود را تعریف کرده‌اند. در کشور ایران هم دو نوع خط مشی کلی در ارتباط با محیط زیست تدوین شده است که مهم‌ترین آن‌ها سیاست‌های کلی محیط زیست که توسط مقام معظم رهبری در راستای ایجاد نظام یکپارچه‌ی ملّی محیط زیست، مدیریت هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی، جرم‌انگاری تخریب محیط زیست، تهیه‌ی اطلس زیست‌بوم کشور، تقویت دیپلماسی محیط زیست، گسترش اقتصاد سبز و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست‌محیطی به سران سه قوه ابلاغ شده است و بر همین اساس نیز خط مشی‌های زیست‌محیطی دولت تدبیر و امید در ۱۸ بند، سرنوشت آینده‌ی ایرانیان را در گرو چگونگی نگرش و رفتار افراد به محیط زیست و میزان احیای توازن زیست‌محیطی عنوان کرده است. عموماً خط مشی‌ها در تدوین مشکل خاصی ندارند و همیشه اجرای خط مشی‌ها دارای مسأله است و بسیاری از کشورها به خاطر هزینه‌بربودن فرایند اجرا، اهتمام کمتری در اجرای این فرایندها و خط‌مشی‌ها دارند(رجب‌بیگی، ۱۳۹۵: ۷۳). برای مثال در کشورهایی مانند هند و چین درصد بالایی از جمعیت جهان را در خود جای داده‌اند و به واسطه‌ی مصرف سوخت‌های فسیلی سهم بالایی در میزان آلایندگی محیط زیست دارند، هنوز تعهد بالایی در مورد اجرای سیاست‌های زیست محیطی قبول نکرده‌اند؛ اما در داخل کشور نیز تلاش‌های زیادی برای اجرای خط مشی‌های زیست‌محیطی ابلاغی انجام شده، که در برخی موارد نقض این خط مشی‌ها توسط برخی سودجویان و منفعت‌طلبان گزارش می‌شود و اقداماتی مانند ساخت و ساز بی رویه و شکار گونه‌های در خطر انقراض در کشور از این دسته‌اند.

همچنین با گسترش صنعت و تکنولوژی و پیشرفت جوامع، انسان همواره تهدیدی جدی برای زمین بوده است. بسیاری از توسعه‌های جوامع عملاً در گرو تخریب منابع طبیعی و زیست‌گاهی بوده است. فهرست‌شدن بسیاری از خطرات انسانی توسط اندیشمندان قرن حاضر توجه‌ها را به

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مسأله محیط زیست پررنگ‌تر نموده است. همچنین محیط زیست در عصر کنونی، در سطح جهانی و ملی در معرض تهدیدهای جدی قرار دارد. گرم‌شدن اقلیم زمین، از بین رفتن تنوع زیستی، کمبود منابع طبیعی و انواع آلودگی‌ها، موضوعی بحرانی در اکثر جوامع است. با توجه به این مهم، مشکلات محیط زیستی را نمی‌توان صرفاً مشکلات محلی یا منطقه‌ای دانست، بلکه این مشکلات جزیی از شرایط جهانی هستند، با افزایش شدت و شمار تهدیدها و مخاطرات زیست‌محیطی، در سه دهه‌ی اخیر، نگرانی‌های زیست‌محیطی تا جایی شدت گرفته است که بحران‌های زیست‌محیطی تجسم عینی یافته‌اند (حقیقتیان، پورافکاری و جعفری‌نیا، ۱۳۹۱: ۱۳۵؛ حکیمی‌نیا، ۱۳۹۷: ۳۴). از سویی دیگر بحث محیط زیست در ابعاد مختلفی مطرح است؛ آلودگی هوا، از بین رفتن زیست‌گاه‌های طبیعی، گسترش بی‌حد و حصر شهرها، کاهش منابع طبیعی از جمله آب، تغییر کاربری‌ها و همه و همه از مسایل عمده‌ی زیست‌محیطی عصر حاضر به شمار می‌روند که از گذشته شروع شده و امروزه نیز ادامه دارند. این موارد از عمده مسایل دولت‌ها و مدیریت دولتی قرن حاضر هستند. علاوه بر این، شدت تغییرات اقلیمی به حدی بوده است که ناسا[1] در اواخر دهه‌ی ۱۹۸۰ پیش‌بینی کرده بود که در اواخر دهه‌ی ۱۹۹۰ مردم به آسانی تغییرات آب و هوایی را در خیابان‌ها درک خواهند کرد (مایک‌کیبن[2]، ۱۳۸۵: ۱۷) و عملاً امروز این اتفاق افتاده است و رشد سریع تغییرات آهنگ و دگرگونی به تنهایی این قرن را با سده‌های پیش از آن متمایز کرده است (کیویستو[3]، ۱۳۸۶: ۲۰۹). بنابر متن بسیاری از خط مشی‌های زیست‌محیطی چه در بخش کلی نظام و چه در بخش صنعتی برخی سازمان‌های مسئولیت‌پذیر، عملاً اجرای خط‌مشی‌های زیست‌محیطی، در ارتباط با حل مسایل زیست‌محیطی می‌تواند بسیار کمک‌کننده باشد و اگر مسایل زیست‌محیطی حل نشوند و برای همگان به عنوان یک دغدغه مطرح نباشند، معلوم نیست در آینده چه اتفاق شومی در انتظار جامعه خواهد بود. بر این اساس هدف طراحی و کشف الگوی بومی، مؤلفه‌ها و شاخص‌های اثرگذار بر اجرای موفق خط‌مشی‌های زیست محیطی کشور بر اساس سیاست‌های کلی نظام و رهبری است که سپس الگوی بومی، آزمون و اعتباریابی خواهد شد. بنابراین هدف آرمانی این پژوهش تسهیل و تسریع در فرایند رسیدن به چشم‌انداز سیاست‌های کلی محیط زیست کشور است که هم در دولت یازدهم تدوین شده و هم توسط

[1] National Aeronautics and Space Administration
[2] McKibben
[3] Kivisto

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

رهنمودهای مقام معظم رهبری در راستای ایجاد نظام یکپارچه‌ی ملّی محیط زیست است و بر همین اساس محقق در نظر دارد به روش آمیخته[1] با بهره‌گیری از آرا و نظرات خبرگان و متخصصان زیست‌محیطی و خط‌مشی‌گذاران زیست‌محیطی الگویی برای اجرای بهتر و موفق‌تر خط‌مشی‌های زیست‌محیطی انجام دهد و سپس این الگو به صورت کمی آزمون و اعتباریابی خواهد شد. بنابراین پس از تعریف و ارائه‌ی اهداف، ضمن تشریح ادبیات نظری پژوهش، پیشنه‌های داخلی و خارجی به طور خلاصه ارائه شده است. در بحث یافته‌ها نیز که به دو بخش کیفی و کمی تقسیم شده، در یافته‌های کیفی فرایند استخراج الگوی بومی به طور مفصل بیان شده و سپس در بخش کمی این الگو به کمک مدل‌سازی معادله‌ی ساختاری ازمون و اعتباریابی شده است.

پیشینه‌ی پژوهش

معمارزاده طهران و همکارانش(۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «ارائه‌ی مدلی پویا برای اجرای خط مشی‌های زیست‌محیطی» به روش کیفی و تحلیل محتوا به ارزیابی اثربخشی اجرای خط مشی‌های مصوب مجلس شورای اسلامی در حوزه‌ی بهداشت و درمان می‌پردازند. نتایج تحقیق نشان داد که میزان اثربخشی انواع اجرا با یکدیگر متفاوت است و برای افزایش اثربخشی هر نوع اجرا باید به شاخص‌های مختلف توجه نمود.

اصلی‌پور و همکارانش(۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «تبیین الگوی بومی تدوین خط مشی‌های زیست‌محیطی کشور با استفاده از نظریه‌ی داده بنیاد» به روش کیفی به دنبال کشف الگوی بومی تدوین خط مشی‌های زیست‌محیطی کشور با بهره‌گیری از نظریه‌ی داده‌بنیاد است. بدین منظور ۶۱ مصاحبه‌ی نیمه ساختاریافته‌ی تخصصی با خبرگان و ۲ مطالعه‌ی مجزّا(تاریخی و اسلامی) شده است. تحلیل داده‌ها در فرآیند کدگذاری باز، منجر به ظهور ۱۱۹ مفهوم انتزاعی در قالب ۴۰ مقوله‌ی اصلی گردید. سپس این مقولات در فرآیند کدگذاری محوری به یکدیگر مرتبط شدند. در نهایت، ۵ قضیه در نتیجه‌ی کدگذاری انتخابی به دست آمد. تحلیل داده‌ها بر اساس نظریه‌ی داده‌بنیاد، مبیّن آن است که «بازیگران زیست‌محیطی» به منزله‌ی شرایط علّی در تدوین خط مشی زیست‌محیطی از طریق راهبرد «کنش‌های زیست‌محیطی» به مقوله‌ی محوری پژوهش مرتبط

[1] Mix method

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

می‌شوند. در عین حال، «ابرخط‌مشی‌های زیست‌محیطی» به منزله‌ی عوامل مداخله‌گر و عوامل زمینه‌ای «نرم» و «سخت» به منزله‌ی مؤلفه‌های بسترساز، تدوین خط مشی‌های زیست‌محیطی را تسهیل می‌کنند. همچنین متناظر با پنج نوع مسأله‌ی خاص زیست‌محیطی کشور یعنی؛ مسائل «آلودگی هوا»، «مدیریت مصرف آب»، «تخریب زمین»، «تنوع زیستی» و «اقدامات غیر قانونی زیست‌محیطی»، پنج دسته خط مشی مصوب زیست‌محیطی به عنوان خروجی نظام تدوین و ورودی نظام اجرا تعریف می‌شود.

معطوفی و دنکوب(۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تدوین خط مشی‌های زیست‌محیطی کشور با استفاد از روش ANP» موضوع محیط زیست را به عنوان یکی از عناصر مهم در ترکیب اقتصادی و فرهنگی کشور قلمداد کرده‌اند. یافته‌های پژوهش حکایت از آن دارد که سه زیرمعیار «قرارگرفتن مسایل محیط زیست در اولویت نمایندگان به ویژه فراکسیون محیط زیست و کمسیون کشاورزی مجلس شورای اسلامی»، «حمایت مجامع تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری کشور از جایگاه منابع طبیعی و محیط زیست» و «توسعه‌ی دیپلماسی زیست‌محیطی» به ترتیب بیشترین تأثیر را در تدوین خط مشی زیست‌محیطی خواهند داشت.

مک لافلین و کرانزبرگ[1](۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان «فقدان ارزیابی اجرای خط مشی‌ها در دریاچه‌های بزرگ» به تحلیل اجرای خط مشی‌های عمومی زیست‌محیطی پرداخته‌اند. نتیجه‌ی نهایی این است که در راستای اجرای این خط مشی‌ها نیاز به سرمایه‌گذاری راهبردی در جهت احیای دریاچه‌های بزرگ، به کارگیری ظریفیت‌های موجود، انعطاف‌پذیری سیاست‌های موجود و اقتدار اخلاقی است.

کاستکا[2](۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان «موانع اجرای خط مشی‌های زیست‌محیطی در سطح محلی در چین» به شناسایی موانع اجرای جامع‌تر خط مشی‌های زیست‌محیطی در سطح محلی در برخی شهرهای چین پرداخته است. یافته‌های این پژوهش حاصل ۱۹۰ مصاحبه‌ی عمیق با مقامات دولتی، مدیران کسب و کار و نمایندگان جامعه‌ی مدنی است. نتیجه‌ی نهایی حاصل از بحث‌های نظری و یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در راستای اجرای خط‌مشی‌های زیست‌محیطی محلی در چین، دو دسته موانع کلی وجود دارد. اولین آن‌ها به موانع نهادی اجرای خط‌مشی‌های

[1] McLaughlin & Krantzberg
[2] Kostka

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

زیست‌محیطی محلی برمی‌گردد که شامل سیستم‌های برنامه‌ریزی محیطی، مشوق‌های اقتصادی و سیاسی، منافع و مشارکت عمومی و خصوصی و منابع سیاسی، تکنیکی و مالی است. در دسته‌ی دیگر از موانع، اجرای خط‌مشی‌های زیست‌محیطی محلی موانع رفتاری و فرهنگی – اجتماعی قرار دارند. این موانع شامل ترجیحات و علایق شخصی افراد، ارزش‌ها، هنجارها و فشار اجتماعی است.

وستراگر[1] و همکارانش(۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان «پویایی شناسی اجرای خط مشی‌های زیست‌محیطی ملی تحت تغییر اولویت‌های سیاست اتحادیه‌ی اروپا» به بررسی تحلیل اجرای خط‌مشی‌های زیست‌محیطی پرداخته‌اند. این بررسی نشان می‌دهد که در طول ۳۰ سال گذشته، سیاست‌های زیست‌محیطی در اتحادیه‌ی اروپا با استقلال ملی نسبی و با توجه به اصل تنزیل توسعه‌یافته است. نتایج نشان می‌دهد که اجرای بهتر سیاست‌های زیست‌محیطی برای رسیدن به اهداف زیست‌محیطی در آینده مناسب خواهد بود.

جدول شماره‌ی یک- خلاصه‌ای از یافته‌های پیشینه‌ی پژوهش

محقق (سال)	نتایج
معمارزاده طهران و همکارانش (۱۳۹۰)	اجرای متفاوت در بسترهای متفاوت فرهنگی، افزایش اثربخشی
اصلی‌پور و همکارانش (۱۳۹۳)	بازیگران زیست‌محیطی، کنش‌های زیست‌محیطی، عوامل زمینه‌ایِ «نرم» و «سخت»، ابرخط‌مشی‌های زیست‌محیطی.
معطوفی و دنکوب (۱۳۹۶)	قرارگرفتن مسایل محیط زیست در اولویت نمایندگان به ویژه فراکسیون محیط زیست و کمسیون کشاورزی مجلس شورای اسلامی، حمایت مجامع تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری کشور از جایگاه منابع طبیعی و محیط زیست و توسعه‌ی دیپلماسی زیست‌محیطی
مک لافلین و کرانزبرگ[2] (۲۰۱۱)	نیاز به سرمایه‌گذاری راهبردی، به کارگیری ظریفیت‌های موجود، انعطاف‌پذیری سیاست‌های موجود و اقتدار اخلاقی
کاستکا[3] (۲۰۱۴)	موانع نهادی موانع رفتاری و فرهنگی – اجتماعی
وستراگر[4] و همکارانش (۲۰۱۶)	توسعه‌ی سیاست‌های زیست‌محیطی و اجرای بهتر سیاست‌های زیست-محیطی برای رسیدن به اهداف زیست‌محیطی در آینده

[1] Vesterager
[2] McLaughlin & Krantzberg
[3] Kostka
[4] Vesterager

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

در برخی پژوهش‌های قبلی جنبه‌ای خط‌مشی‌های زیست‌محیطی به صورت تخصصی بررسی شده است و هر کدام یا با روش کمی و یا با روش کیفی به مطالعه و بررسی خط مشی‌های زیست‌محیطی پرداخته‌اند و هیچ یک از این پژوهش‌ها به ارائه‌ی یک مدل بومی برای اجرای موفق خط مشی زیست‌محیطی به روش ترکیبی نپرداخته‌اند که این بررسی در مقایسه با کارهای مشابه انجام‌شده به لحاظ ارائه‌ی الگو و به لحاظ روشی خاص و منحصر به فرد است.

چارچوب نظری پژوهش

- اجرای خط مشی‌گذاری

هر خط مشی بعد از تدوین به اجرا نیاز دارد و می‌توان آن را به صورت فرایندی که در آن برنامه‌ها یا خط مشی‌ها به اجرا گذاشته می‌شوند، تعریف کرد؛ مرحله‌ای که نشان می‌دهد خط مشی‌ها چگونه عملی می‌شوند (هیل[1]، ۲۰۰۲: ۱). اجرا در مراحل آخر فرایند خط مشی‌گذاری قرار دارد که معمولاً کمتر دیده می‌شود و اغلب مورد غفلت واقع شده و با کم‌توجهی مواجه می‌شود. بعضی از نویسندگان با اغماض و کم‌دقتی بیان می‌کنند که تصمیم‌های خط مشی توسط بوروکرات‌ها و کارمندان به صورت خودکار اجرا می‌شود. در حالی که واقعیت این است که مقامات رسمی، اجرای خط مشی‌ها را از طریق سازمان‌های مناسب دولتی و غیر دولتی انجام می‌دهند(دانشفرد، ۱۳۹۳: ۲۳).

- خط مشی‌های زیست‌محیطی

خط‌مشی‌های زیست‌محیطی امروزه به فرهنگی در آمده‌اند که از آن‌ها به عنوان فرهنگ زیست‌محیطی یاد می‌کنند. از نظر کلاک و دان[2] فرهنگ زیست‌محیطی مجموعه‌ی جهان‌بینی زیست‌محیطی، دغدغه‌های زیست‌محیطی، تعهدها و رفتارهای زیست‌محیطی را شامل می‌شود. در این تعریف جهان‌بینی زیست‌محیطی همه‌ی آگاهی‌ها، اعتقادات و رفتارهایی که در رابطه با محیط‌زیست هستند را در بر می‌گیرد که شامل مسایلی از قبیل حفاظت از محیط‌زیست و گیاهان و جانوران، حفظ منابع طبیعی، تخریب محیط زیست، تأثیرات زیست‌محیطی، رشد اقتصادی و استفاده از علم و تکنولوژی برای حل مسایل زیست‌محیطی است. دغدغه‌ی زیست‌محیطی

[1] Hill
[2] Cluck & Dune

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

نگرانی‌های افراد را درباره‌ی روابط بین محیط و جامعه و آگاهی از مسایل زیست‌محیطی ویژه در بر می‌گیرد. این دغدغه‌ها شامل نگرانی‌هایی درباره‌ی مسایل و مشکلات زیست‌محیطی از قبیل آلودگی هوا، آب، جنگل، بحران گازهای گلخانه‌ای، دفن زباله‌های هسته‌ای و... را شامل می‌شود (کلارک و دان، ۱۹۹۷: ۷۶). از طرفی دیگر برخی رویکردهای نظری فرهنگ زیست‌محیطی را مجموعه‌ای از رفتارها و خصوصیات افراد در برخورد با محیط زیست می‌داند که نشان‌دهنده‌ی ارزش‌های زیست‌محیطی آنان است. از نظر دانلاپ[1] فرهنگ زیست‌محیطی به مجموعه آگاهی‌ها، ارزش‌ها، هنجارها و رفتارهایی که افراد جامعه در ارتباط با محیط‌زیست پیرامون خود دارند گفته می‌شود (دانلاپ، ۱۹۹۲: ۱۰). بنابراین محیط زیست به عنوان یک دغدغه‌ی جهانی و همگانی در اکثر کشورها با خط‌مشی‌هایی تعریف می‌شود که از آن‌ها به عنوان خط‌مشی‌های زیست‌محیطی یاد می‌شود.

لازم به ذکر است که امروزه خط‌مشی‌گذاری‌ها در حوزه‌های گوناگونی تبلور یافته‌اند. هرچند برخی از خط مشی‌های عمومی بر ارزش‌های اقتصادی، مانند بهره‌وری و انتخاب مشتری تمرکز می‌کنند؛ اما تأکید حوزه‌های کلان و سیاست‌های کلی بر اجرای بهتر چنین خط مشی‌ها است (تومرز[2]، ۲۰۱۱: ۵۵۵). از طرفی هم سیستم‌های پشتیبانی تصمیم‌گیری نه تنها به عنوان پایه‌ای برای ارائه‌ی خدمات عمومی، بلکه ابزاری توانمند برای اجرای خط مشی‌های عمومی است (رانروپ[3]، ۲۰۰۷: ۴۲۸). دامنه‌ی رسوخ اجرای خط مشی‌ها بسیار گسترده و تقریباً تمام امورات دولت‌ها به اجرای خط مشی‌ها وابسته است. امروزه برخی خط‌مشی‌ها بیشتر از سایر سیاست‌های موجود توسط دولت‌ها و مردم دنبال می‌شود. برای مثال امروزه خط‌مشی‌های زیست‌محیطی سهم بالایی از سیاست‌گذاری‌های عمومی و دولت‌ها را به خود مشغول کرده‌اند. برای مثال در حوزه‌ی اجرای خط‌مشی‌های عمومی در راستای احیای آب دریاچه‌های بزرگ که از دهه‌ی ۱۹۷۰ در همه‌ی جهان رشد چشمگیری داشته است، اجرای خط مشی‌های عمومی پیشرفت‌های قابل توجهی را تجربه کرده است (مک‌لافین و کرازنبرگ[4]، ۲۰۱۱: ۳۹۰). و همچنین با توجه به فعل و انفعالات پیچیده بین عوامل مختلف در حوزه‌ی مدیریت، زمینه برای توسعه‌ی خط مشی‌های مربوط به آینده را در سازمان‌ها ایجاب کرده است و امروزه سیاست‌های زیست‌محیطی باعث رشد بهره‌وری و رشد

[1] Dunlap
[2] Tummers
[3] Ranerup
[4] McLaughlin & Krantzberg

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

اقتصادی شده است(آلبریزو، توماس و زیپرر[1]، ۲۰۱۷: ۲۰۹). همچنین با به‌کاری‌گیری روش‌های شبیه‌سازی شبکه‌ای و با استفاده از نظریه‌ی شبکه‌ی ضمن ارزیابی ساختار سازمان‌ها، می‌توان اجرای خط مشی‌های سازمان را تحت تاثیر قرار داد (کنبک، بون و موسلی[2]، ۲۰۱۶: ۱۵۵). خط‌مشی‌های زیست‌محیطی هم می‌توانند از نوع خط‌مشی‌های اجرایی و هم از نوع خط‌مشی‌های تقنینی و حتی در مواردی هم که محیط زیست در خطر باشد، می‌توانند از نوع خط‌مشی‌های قضایی باشند. علاوه بر این موارد، خط مشی‌های زیست‌محیطی در دو بعد خرد و کلان مورد توجه هستند. در بعد خرد، بسیاری از شرکت‌ها و مؤسسات صنعتی در راستای مسئولیت اجتماعی خود اقدام به تدوین و اجرای خط مشی‌های زیست‌محیطی کرده‌اند. برای مثال جنگل‌کاری هکتارها از زمین‌های اطراف شرکت ذوب‌آهن اصفهان از همین نوع از خط‌مشی‌های زیست‌محیطی در بعد خرد است و در بعد کلان هم می‌توان به دو خط مشی کلی سیاست‌های کلی محیط زیست ابلاغی رهبر معظم انقلاب اسلامی و خط‌مشی‌های زیست‌محیطی دولت تدبیر و امید اشاره کرد.

- سیاست‌های کلی محیط زیست رهبر معظم انقلاب اسلامی

ایجاد نظام یکپارچه‌ی ملّی محیط زیست، جرم‌انگاری تخریب محیط زیست، تقویت دیپلماسی محیط زیست و مقابله با تهدیدات زیست‌محیطی از خط‌مشی‌های ابلاغی رهبر معظم انقلاب اسلامی در سال ۱۳۹۴ است. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در اجرای بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی، در نامه‌ای به روسای قوا، سیاست‌های کلی محیط زیست را ابلاغ کردند. ایجاد نظام یکپارچه‌ی ملّی محیط زیست، مدیریت هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی، جرم‌انگاری تخریب محیط زیست، تهیه‌ی اطلس زیست‌بوم کشور، تقویت دیپلماسی محیط زیست، گسترش اقتصاد سبز و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست‌محیطی، از جمله محورهای ابلاغیه‌ی رهبر معظم انقلاب اسلامی است. متن سیاست‌های کلی محیط زیست که پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام تعیین شده و شامل ۱۵ بند اصلی و ۶ تبصره است.

- سیاست‌های کلی محیط زیست دولت تدبیر و امید

در راستای خط مشی‌های کلی دولت تدبیر و امید، بند دهم این خط مشی‌ها به حوزه‌ی محیط زیست مربوط می‌شود. دولت یازدهم بر این باور است که سرنوشت آینده‌ی ایرانیان در گرو

[1] Albrizio, Tomasz and Zipperer
[2] Kenbeek, Bone and Moseley

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

چگونگی نگرش و رفتار ما به محیط زیست و میزان احیای توازن زیست‌محیطی است که با اهداف و راهبردهایی مشخص شده است. اهداف راهبردی حوزه‌ی محیط زیست شامل ۳ ماده‌ی اصلی و ۱۸ بند کلی است که در آن به پایدارسازی کمی و کیفی آب و خاک؛ - دستیابی به هوای سالم و پاک و سطوح قابل قبول آلاینده‌ها؛ حفظ و بازسازی تنوع زیستی؛ نیل به پایداری عرصه‌های طبیعی و لحاظ ارزش‌گذاری محیط زیست در تصمیم‌گیری‌ها و حرکت به سوی اقتصاد سبز توجه و اهتمام شده است.

روش پژوهش

به دلیل این که این پژوهش با هدف اکتشاف و تدوین یک الگوی بومی و اعتباریابی آن انجام شده، روش ترکیبی یا آمیخته برای اجرای آن مناسب است. در روش‌های ترکیبی که همزمان روش کمی و کیفی در آن وجود دارد، چون هدف کشف الگوی پارادایمی است، بنابراین تقدم با روش کیفی است. روش کیفی مورد استفاده در این بررسی، گراندد[1] تئوری است. دلیل انتخاب گراندد تئوری به خاطر استخراج رویکرد نظری جدید در این زمینه است. هرچند در ارتباط با اجرای موفق خط مشی‌های زیست‌محیطی کشور نظریات متعددی وجود دارد، اما به نظر می‌رسید با توجه به وجود مسایل زیست‌محیطی کلان و عمده در کشور به‌کارگیری این نظریات در جامعه‌ی آماری مورد نظر اکثراً نتیجه‌ی مطلوبی را نداشته‌اند؛ به همین خاطر اتکا به یک رویکرد بومی، ضمن متفاوت‌بودن این پژوهش با کارهای مشابه انجام‌شده، می‌تواند منجر به تدوین الگویی شود که بر خاسته از نظرات اساتید و خبرگان خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی کشور است. چرا که از طریق گراندد تئوری ضرورت رفتن به عرصه‌ی زندگی واقعی افراد برای کشف آن‌چه واقعاً وجود دارد و به آن اعتقاد دارند، محقق می‌شود. برای این کار محقق در ابتدا با انجام مصاحبه‌های عمیق در میان اساتید و خبرگان خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی کشور به تدوین الگوی بومی اجرای موفق خط مشی‌های زیست‌محیطی کشور پرداخته است که پس از انجام ۲۲ مصاحبه‌ی عمیق، محقق به اشباع نظری رسید و در این راستا محقق به این نتیجه رسید که دیگر داده‌های جدید، کمکی به توسعه‌ی نظریه نخواهند کرد و مفاهیم تکراری به نظر می‌رسند. افراد نمونه‌ی هر کدام در زمینه‌ی خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی کشور خبره و صاحب نظر بوده و این افراد عمدتاً از مدیران سطح

[1] Grounded Theory

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

بالای نهادهای زیست‌محیطی و خط مشی‌گذاری هستند. جامعه‌ی آماری پژوهش در بخش کیفی تحقیق شامل اساتید و خبرگان خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی کشور هستند که به صورت هدفمند به عنوان جامعه‌ی آماری انتخاب شده‌اند. انتخاب مشارکت‌کنندگان در پژوهش کیفی با هدف دستیابی به بیشترین اطلاعات در مورد پدیده‌ی مورد بررسی انجام می‌شود و از این رو اساتید و خبرگان خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی کشور دارای بیشترین اطلاعات در این حوزه هستند. در بخش کمی نیز بخش بیشتری از اساتید و خبرگان خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی کشور که به کمک فرمول حجم نمونه‌ی جامعه‌ی نامشخص برآورد شده است. در بخش کیفی روش نمونه‌گیری نیز، نمونه‌گیری نظری است و در نمونه‌گیری نظری، انتخاب نمونه‌ها با توجه به تحلیل داده‌های گردآوری‌شده‌ی پیشین شناسایی می‌شود. با گذشت زمان به عمق و تمرکز نمونه‌گیری افزوده می‌شود؛ زیرا در مراحل اولیه، بیشتر کشف مفاهیم و مقولات تازه و در مراحل بعد، عمق و غنابخشیدن به این مقولات، مد نظر قرار می‌گیرند. نمونه‌گیری زمانی به پایان می‌رسد که محقق به اشباع نظری رسیده باشد و اشباع نظری، زمانی حاصل می‌شود که داده‌های اضافی، کمکی به تکمیل و مشخص‌کردن یک مقوله‌ی نظری نمی‌کنند و نمونه‌ها از آن پس مشابه به نظر می‌رسند. بنابراین نمونه‌گیری از اساتید و خبرگان خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی کشور تا جایی ادامه می‌یابد که محقق به این نتیجه برسد همه‌ی اساتید و خبرگان خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی کشور، نظر واحدی در ارتباط با اجرای موفق خط‌مشی‌های زیست‌محیطی کشور دارند. در کل جمع‌آوری اطلاعات بخش کیفی پژوهش با استفاده از مصاحبه‌های عمیق و بخش کمی با پرسش‌نامه‌ی محقق‌ساخته انجام شده و پرسش‌نامه‌ی کمی پژوهش حاصل انتزاع مقوله‌های کیفی مدل کیفی است که به کمک شاخص‌سازی و نردبان انتزاع به مقوله‌های قابل اندازه‌گیری تبدیل شده است. فرایند تفسیر و تحلیل مصاحبه‌های کیفی با توجه به روش کدگذاری انجام شده و بخش کمی نیز به کمک مدل‌سازی معادله‌ی ساختاری با کمک نرم‌افزار (Amos Graphics) آزمون و اعتباریابی شده است. در پژوهش کیفی از چهار روش برای تأمین پایایی استفاده می‌شود که شامل استفاده از فرایندهای ساختاریافته از مصاحبه‌های همگرا، سازمان‌دهی فرایندهای ساخت‌یافته برای ثبت، نوشتن و تفسیر داده‌ها، وجود حداقل دو نفر برای انجام مصاحبه به صورت جداگانه، اما موازی با یکدیگر و مقایسه‌ی یافته‌های دو و یا چند پژوهشگر و در نهایت استفاده از کمیته‌ی راهنمایی برای ارزیابی و اجرای برنامه‌ی مصاحبه است که در این پژوهش همه‌ی مراحل انجام شد که نشان از قابلیت اعتماد یافته‌های کیفی دارد.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

یافته‌های کیفی پژوهش

در راستای دستیابی به الگوی بومی اجرای موفق خط مشی‌های زیست‌محیطی بر اساس سیاست‌های کلی نظام(دولت و رهبری) از روش کیفی گراندد تئوری استفاده شده است. در این روش، جمع‌آوری و تفسیر داده‌ها همزمان در جهت خلق یک نظریه‌ی بومی قرار می‌گیرد و تفسیر همان مرجعی است که بر اساس آن تصمیم گرفته می‌شود که کدام داده یا مورد را در مرحله‌ی بعد در نمونه گنجانده شود و این داده‌ها چگونه یا با چه روش‌هایی باید گردآوری شوند. برای ساخت نظریه در روش کیفی گراندد تئوری، نیاز به مصاحبه‌های عمیق است. بر همین اساس برای استخراج الگوی نظری و یا فرایند نظریه‌سازی، محقق اقدام به انجام مصاحبه‌هایی عمیق با ۲۲ نفر از نخبگان، مدیران و متخصصان مرتبط با محیط زیست کشور کرده است. این افراد به طور مستقیم با فرایندهای مدیریتی و اجرایی خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی کشور درگیر هستند و اطلاعات دانشی و تجارب بالایی در این زمینه دارند. بر همین اساس، نکته‌های معنادار و ناب متن گفتگوی آن‌ها عصاره‌ی اصلی نظریه‌ی استخراجی را تشکیل می‌دهد. طول زمان مصاحبه با این نخبگان، مدیران و متخصصان زیست‌محیطی بین ۴۵ تا ۱۳۴ دقیقه بوده و کمترین مصاحبه در عرض ۴۵ دقیقه و بیشترین مصاحبه بیش از دو ساعت به طول انجامیده است. انتخاب این افراد به عنوان نمونه به صورت معرفی و شناخت همکاران بوده است که عموماً در دانشگاه‌ها و سازمان‌های متبوع دارای پست‌های عالی رتبه‌ای هستند. لازم به ذکر است که انجام برخی مصاحبه‌ها بعضاً چندین جلسه به طول کشیده شده و حتی برخی مصاحبه‌ها به دلیل نقص، از فرایند تحلیل حذف شده‌اند. در مجموع محقق با همه‌ی افراد ۱۴۰۳ دقیقه مصاحبه و گفت‌وشنود علمی پیرامون اجرای خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی داشته است. در نهایت، نتایج تحلیل داده‌ها بر اساس مراحل سه‌گانه‌ی کدگذاری ارائه و در مرحله‌ی کدگذاری باز، بیش از ۲۳۷ مفهوم و گزاره‌ی معنادار استخراج شد که در مرحله‌ی بعد، ۱۳۵ مفاهیم متناظر از این مقوله‌ها بیرون کشیده شد. از آن‌جایی که این مقوله‌ها دارای ارتباط مفهومی با همدیگر هستند و به راحتی می‌توان آن‌ها را دسته‌بندی کرد، در ادامه‌ی فرایند کدگذاری از تعداد ۱۳۵ مفاهیم متناظر، تعداد ۲۶ خرده‌مقوله استخراج شده که دارای ارتباط مفهومی با همدیگر هستند. همچنین به خاطر نزدیکی معنایی بسیاری از خرده‌مقولات محوری در مرحله‌ی کدگذاری محوری ۲۶ خرده‌مقوله‌ی موجود به ۱۱ مقوله‌ی محوری تبدیل شده‌اند.

در نهایت پس از بررسی دقیق‌تر و پیوند بین مفاهیم خرده‌مقولات، ۱۱ مقوله‌ی محوری به

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

دست آمد که این مقولات عبارت از: تدوین فکورانه، همسویی ارزشی، عدم فانتزی‌انگاری مسأله‌ی محیط زیست، هماهنگی و هم‌راستایی نهادی، توسعه‌ی دانش زیست‌محیطی، خلق اراده‌ی مشترک دولتی و خصوصی، مدیریت سبز، قوانین مؤثر، شناخت فرهنگی محیط، اعتلای فرهنگ زیست‌محیطی و ارزش‌مداری محیط هستند که با انتزاع بیشتر این مقولات در مرحله‌ی کدگذاری گزینشی، یک مقوله‌ی هسته‌ای به شرح؛ یک اجرای موفق خط مشی زیست‌محیطی مبتنی بر تدوینی فکورانه بر پایه‌ی هماهنگی و همسویی نهادی و ارزشی است که در آن توسعه‌ی دانش زیست‌محیطی با استراتژی مدیریت سبز و قوانین مؤثر، موجب اعتلای فرهنگ زیست‌محیطی می‌شود؛ ظاهر شد که می‌تواند تمامی مقولات دیگر را تحت پوشش قرار بدهد. جدول زیر نتایج تحلیل داده‌ها را در مراحل کدگذاری محوری و گزینشی نشان می‌دهد. در این‌جا ابتدا هر ۱۱ مقوله، همراه با نقل قول‌های مشارکت‌کنندگان مطرح می‌شود. پس از طرح مقولات، مقوله‌ی هسته‌ای و نهایتاً مدل پارادایمی به تصویر کشیده می‌شود.

جدول شماره‌ی دو- خروجی مراحل کدگذاری محوری و گزینشی

خرده‌مقولات	مقولات محوری	مقوله‌ی هسته‌ی نهایی
تدوین خوب و اندیشیده‌شده	تدوین فکورانه	یک اجرای موفق خط مشی زیست‌محیطی مبتنی بر تدوینی فکورانه بر پایه‌ی هماهنگی و همسویی نهادی و ارزشی است که در آن توسعه‌ی دانش زیست‌محیطی با استراتژی مدیریت سبز و قوانین مؤثر، موجب اعتلای فرهنگ زیست-محیطی می‌شود.
ارزشیابی درست از فرایند اجرا		
هماهنگی تیم اجرا و تدوین		
ارزش‌های محیط زیستی	همسویی ارزشی	
همسویی با فرهنگ بومی		
اخلاقی‌بودن		
لوث‌انگاری مساله‌ی محیط زیست	عدم فانتزی انگاری	
کنش‌های شعارگونه‌ی مدیران اجرایی		
هماهنگی سیاست‌های اجرایی	هماهنگی و همراستایی نهادی	
هماهنگی قوا		
جهت‌گیری همسوی نهادا		
فرهنگ‌سازی و اموزش	توسعه‌ی دانش زیست‌محیطی	
افزایش آگاهی عمومی		
ائتلاف اجرایی	خلق اراده‌ی مشترک دولتی و خصوصی	
اجتماعی‌سازی قوانین		
راهبردهای سبز	مدیریت سبز	
ارزشمنددیدن محیط زیست		
همبستگی با محیط		
اصلاح ضعف‌های قانونی	قوانین مؤثر	
بازنگری و پیگردهای قانونی مؤثر		
شناخت ارزش‌های فرهنگی محیط	شناخت فرهنگی محیط	
شناخت روحیات فرهنگی		
ارتقاء فرهنگ زیست‌محیطی	اعتلای فرهنگ زیست-محیطی	
توسعه‌ی دانش زیست‌محیطی		
اموزش احترام به زمین	ارزش‌مداری محیط	
اعتقاد و الزام به محیط زیست		
گردشگری مبتنی بر بوم‌گردی		

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

در این مرحله مایه‌گرفتن مفاهیم از داده‌ها، مشخصه‌ی اصلی راهبرد نظریه‌ی زمینه‌ای است و به کمک تحلیل مقوله‌ها می‌توان فرایند نظریه‌سازی را تشریح کرد. در مورد نام‌گذاری مناسب مقوله‌ها، پرسیدن سؤالات برانگیزنده، مقایسه و استنتاج طرحی نو، یکپارچه و واقع‌بینانه از انبوه داده‌های خام و سازمان نیافته، نیاز به خلاقیت ویژه‌ای دارد و با توجه به خلاقیت باید حساسیت نظری راهگشای ادامه‌ی کار باشد. حساسیت نظری از خلال تجربه‌ی حرفه‌ای، مطالعه‌ی متون، تجربه‌ی شخصی و روند تحلیل داده‌ها در خلال پژوهش بر حساسیت نظری محقق می‌افزاید. حساسیت نظری از آن جهت مهم است که اساساً پژوهش کیفی و نظریه‌ی مبنایی در پی معنادادن به داده‌ها هستند.

مقوله‌ی هسته (مرکزی)

آخرین مرحله‌ی کدگذاری، مرحله‌ی کدگذاری گزینشی است که در آن کدهای به‌دست‌آمده در مرحله‌ی کدگذاری محوری را در سطحی انتزاعی‌تر ادامه می‌دهد. هدف از این کار، یکپارچه‌سازی و پالایش مقوله‌های کسب‌شده در مرحله‌ی کدگذاری محوری است. در این مرحله است که شکل‌گیری و پیوند هر مقوله با سایر مقوله‌ها شرح داده می‌شود و مقوله‌ی هسته‌ی نهایی به‌دست‌آمده که کل مفاهیم و مقوله‌ها را در بر می‌گیرد. با ترکیب یازده مقوله‌ی اصلی پژوهش (تدوین فکورانه، همسویی ارزشی، عدم فانتزی‌انگاری، هماهنگی و هم‌راستایی نهادی، توسعه‌ی دانش زیست‌محیطی، خلق اراده‌ی مشترک دولتی و خصوصی، مدیریت سبز، قوانین مؤثر، شناخت فرهنگی محیط، اعتلای فرهنگ زیست‌محیطی و ارزش‌مداری محیط)، مقوله‌ی هسته‌ی نهایی در مرحله‌ی کدگذاری گزینشی ظهور کرد. با توجه به مقولات عمده و توضیحات فوق می‌توان گفت که مقوله‌ی هسته (مرکزی)؛ یک اجرای موفق خط مشی زیست‌محیطی مبتنی بر تدوینی فکورانه بر پایه‌ی هماهنگی و همسویی نهادی و ارزشی است که در آن توسعه‌ی دانش زیست‌محیطی با استراتژی مدیریت سبز و قوانین مؤثر موجب اعتلای فرهنگ زیست‌محیطی می‌شود، می‌تواند همه‌ی مباحث نخبگان، مدیران و متخصصان مرتبط با محیط زیست را راجع به اجرای موفق خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی بر اساس سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری در ایران را تحت پوشش قرار دهد و نیز جنبه‌ی تحلیلی داشته باشد. بر اساس مقوله‌ی هسته نهایی که خود برگرفته و انتزاع‌شده از سایر مقولات عمده‌ی ارائه‌شده است، نخبگان، مدیران و متخصصان مرتبط با محیط زیست کشور در تجربه‌ی زیست خود شرایط علّی، بستر و پیامدهای اجرای موفق خط

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مشی‌گذاری زیست‌محیطی کشور بر اساس سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری را تجربه، درک و یا تصور می‌کنند. آن‌ها در شرایط و بستر تعاملی خاصی اجرای موفق خط مشی‌های زیست‌محیطی کشور را تبیین کرده‌اند که اگر این شرایط در هر جا مهیا شود، انتظار موفقیت‌آمیز اجرای خط مشی‌ها، انتظار معقولی خواهد بود. نخبگان، مدیران و متخصصان مرتبط با محیط زیست کشور به عنوان کارگزاران و مجریان برنامه‌ریزی‌های خرد و کلان مدیریت فرهنگ زیست‌محیطی کشور و در موارد متعددی خود در موارد مدیریتی و اجرای استراتژیک آن‌ها سهیم هستند. از این رو آنان تشخیص دقیقی از کارآمدی و اثرگذاری متغیرهای مؤثر بر اجرای موفق خط مشی‌ها دارند. همان طور که از متن مصاحبه‌ها مشخص است، اجرای موفق خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی کشور بر اساس سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری برای آینده‌ی محیط زیست کشور بسیار مهم و حیاتی است و اگر موفقیت‌هایی در این زمینه صورت نگیرد، بدون شک آینده‌ی محیط زیست کشور با چالش‌های بسیار عمیق‌تر از آن‌چه الان وجود دارد، دست و پنجه نرم می‌کند.

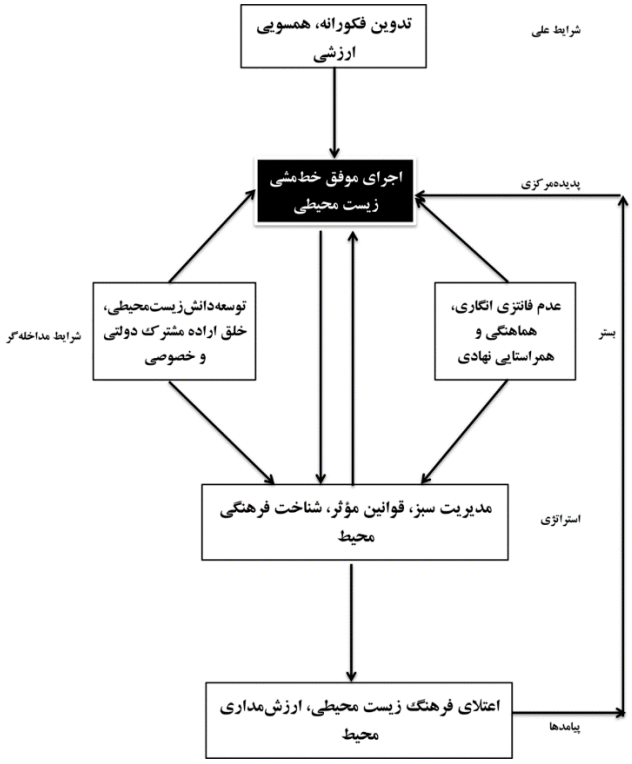
- ترسیم مدل پارادایمی

در مجموع یافته‌های پژوهش حاضر نشان دادند که اجرای موفق خط مشی‌های زیست‌محیطی بر اساس سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری در کشور، در شرایطی مختلفی اتفاق می‌افتد. نخبگان، مدیران و متخصصان مرتبط با محیط زیست رویکردهای متفاوتی را در راستای اجرای موفق خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی بر اساس سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری در ایران بیان کرده‌اند؛ اما همگی بر اساس ترکیب آرای آن‌ها به اتفاق نظر واحدی با نام یک تئوری بومی رسیده‌اند. در کل همه‌ی آن‌ها در این مسأله که اجرای موفق خط مشی‌ها ممکن است، اتفاق نظر دارند؛ اما هر کدام از رویکردی متفاوت به این مقوله نگاه کرده‌اند و پاسخ‌های متفاوتی به سؤال اصلی پژوهش داده‌اند. در یک رویکردی کلی می‌توان برای فهم بهتر همه‌ی یافته‌ها را در یک مدل پارادایمی ترسیم کرد. همان گونه که در شکل زیر مشاهده می‌شود، این مدل دارای بخش‌های شرایط علّی، پدیده، بستر، شرایط مداخله‌گر، استراتژی و پیامد است. پدیده‌ی مرکزی این مدل، اجرای موفق خط مشی‌های زیست‌محیطی کشور می‌باشد که محور سؤالات مصاحبه‌ی کیفی و اطلاعات نظری و مفهومی نخبگان، مدیران و متخصصان مرتبط با محیط زیست کشور است. همچنین در این مدل شرایط علّی، شامل دو مؤلفه‌ی تدوین فکورانه و همسویی ارزشی است. این دو مقوله به عنوان شرایط علی، اصلی‌ترین علت یک اجرای موفق هستند. تدوین فکورانه‌ی خود

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

از سه خرده‌مقوله‌ی مهمِ تدوین خوب و اندیشیده شده، ارزشیابی درست از فرایند اجرا و هماهنگی تیم اجرا و تدوین، تشکیل شده است. بر همین اساس قبل از اجرا باید به تدوینی اندیشید که علاوه بر سادگی، قابلیت اجرایی بالایی داشته باشد. در بحث همسویی ارزشی نیز سه خرده‌مقوله‌ی ارزشمند دیدن زمین و طبیعت، همسویی با فرهنگ بومی و اخلاقی‌بودن وجود دارند که ترکیب آن‌ها همان همسویی ارزشی است. شرایط علی در مدل پارادایمی پژوهش دارای اثرگذاری چندگانه‌ای است که می‌تواند علت مستقیم و غیرمستقیم اجرای موفق خط‌مشی‌گذاری زیست‌محیطی باشد. برای مثال شرایط علی با اثرگذاری مستقیم خود بر اجرای خط‌مشی‌گذاری زیست‌محیطی می‌تواند موفقیت اجرای این خط مشی‌ها را تسهیل کند. همچنین شرایط علی می‌تواند بر بسترهای (عدم فانتزی‌انگاری و هماهنگی و هم‌راستایی نهادی) اجرای موفق خط مشی‌ها اثر، داشته باشد. علاوه بر آن شرایط علی هم بر استراتژی‌ها(مدیریت سبز، قوانین مؤثر و شناخت فرهنگی محیط) و هم بر پیامدها (اعتلای فرهنگ زیست‌محیطی و ارزش‌مداری محیط) اثر دارد. همچنین در تحلیل مدل پارادایمی باید گفت شرایط مداخله‌گری نیز وجود دارند که می‌تواند در اجرای خط‌مشی‌های زیست‌محیطی کشور هم نقش شتاب‌دهنده و هم نقش بازدارنده داشته باشند. این شرایط مداخله‌گر شامل دو مقوله‌ی توسعه‌ی دانش زیست‌محیطی و خلق اراده‌ی مشترک دولتی و خصوصی است. این شرایط مداخله‌گر اثری دوسویه در مدل پارادایمی دارند و همزمان هم بر پدیده‌ی مرکزی و هم بر استراتژی‌های موجود در مدل اثر دارند. یک رابطه‌ی دوسویه‌ی دیگر در مدل وجود دارد و آن هم اثر استراتژی‌ها به طور همزمان، بر اجرای موفق خط مشی‌ها و هم بر پیامدهاست. در کل فرایند اثرگذاری و اثرپذیری مقوله‌ها در یک مدل پارادایمی به صورت نموداری نشان داده شده که هریک از مؤلفه‌های موجود در مدل نیز مشخص و آشکار هستند.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

نمودار شماره‌ی یک- مدل پارادایمی پژوهش

یافته‌های کمی پژوهش

در راستای آزمون الگوی استخراجی پژوهش هر یک از روابط ساختاری بین شاخص‌ها و موضوع اصلی پژوهش بر مبنای الگوی بومی تدوین شده انجام شده است که در این بخش از پژوهش اثر همه‌ی مقوله‌های استخراجی بر میزان موفقیت اجرای خط مشی‌های زیست‌محیطی کشور در یک مدل معادله‌ی ساختاری سنجیده شده است.

مدل کلی پژوهش

به منظور تعیین شدت و جهت تأثیر متغیرهای مستقل بر اجرای موفق خط‌مشی‌های زیست‌محیطی کشور، از یک مدل معادله‌ی ساختاری بهره گرفته شده است که نحوه‌ی سنجش یک متغیر پنهان را با استفاده از دو یا تعداد بیشتری متغیر مشاهده‌شده تعریف می‌کند. همچنین می‌توان گفت در مدل اندازه‌گیری، مشخص می‌شود که تعداد متغیرهای مشاهده‌شده برای یک متغیر پنهان

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

تا چه حد تحت تأثیر متغیر پنهان مورد نظر و تا چه حد تحت تأثیر متغیر خطا هستند. البته لازم به ذکر است که مدل ساختاری این پژوهش حاصل الگوی پارادایمی استخراج‌شده بخش کیفی پژوهش است که برای اعتباریابی آن در میان جامعه‌ی آماری گسترده‌تری به روش کمی اقدام شده است.

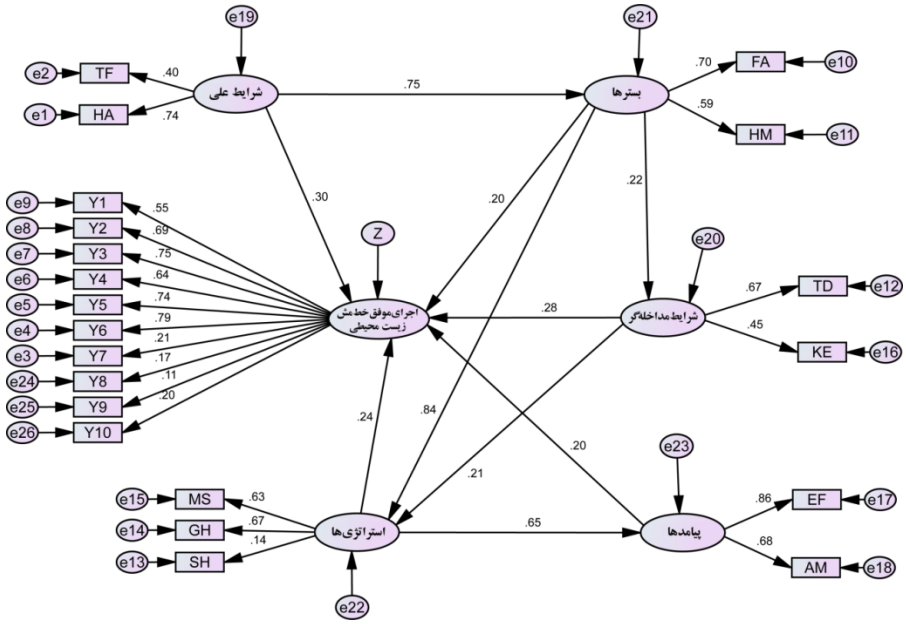
بررسی شاخص‌های برازش مدل

یافتن یک مدل نظری که به لحاظ آماری معنادار و همچنین دارای معنا و مفهوم نظری و کاربردی باشد، هدف اولیه‌ی به‌کارگیری مدل‌سازی معادله‌ی ساختاری است. در این روش برای ارزشیابی برازندگی مدل، معیارهای زیادی وجود دارد. در جدول زیر این معیارها به همراه میزان مورد قبول و مقدار به‌دست‌آمده برای مدل پژوهش ارائه شده است. این شاخص‌های بیان‌شده، برازندگی مدل طراحی‌شده را نشان می‌دهند که نشان‌دهنده‌ی برازندگی و تناسب خوب مدل است. به عبارتی مدل نظری تحقیق تأیید می‌شود و آزمونی برای اعتبار اولیه‌ی مدل تدوین شده است. از آن‌جایی که این مدل توسط شاخص‌های برازندگی تأیید شد، بنابراین می‌توان از آن برای استنباط‌های آماری استفاده کرد.

جدول شماره‌ی سه- شاخص‌های برازندگی مدل نهایی

نماد برازندگی	شاخص برازش	مقدار به‌دست‌آمده	برازش قابل قبول	تفسیر شاخص
GFI	شاخص نیکویی برازش	۰/۷۳۶	بزرگتر از ۷/۰	مقدار محاسبه‌شده بیشتر از ۷/۰ است، برازش مدل مورد تأیید است.
AGFI	شاخص نیکویی برازش تعدیل‌شده	۰/۸۸۸	بزرگتر از ۷/۰	مقدار محاسبه‌شده بیشتر از ۷/۰ است، برازش مدل مورد تأیید است.
TLI	شاخص برازش هنجارنشده	۰/۸۰۹	بزرگتر از ۷/۰	مقدار محاسبه شده بیشتر از ۷/۰ است، برازش مدل مورد تأیید است.
CFI	شاخص برازش تطبیقی	۰/۷۹۱	بزرگتر از ۷/۰	مقدار محاسبه‌شده بیشتر از ۷/۰ است، برازش مدل مورد تأیید است.
IFI	شاخص برازش افزایش	۰/۸۶۳	بزرگتر از ۷/۰	مقدار محاسبه‌شده بیشتر از ۷/۰ است، برازش مدل مورد تأیید است.
PNFI	شاخص برازش مقتصد هنجارشده	۰/۷۹۴	بزرگتر از ۵/۰	مقدار محاسبه‌شده بیشتر از ۵/۰ است، برازش مدل مورد تأیید است.
RMSEA	ریشه‌ی میانگین مربعات خطا برآورد	۰/۰۸۹	کوچکتر از ۱/۰	مقدار محاسبه‌شده کمتر از ۱/۰ است، برازش مدل مورد تأیید است.
CMIN/df	نسبت کای دو به درجه آزادی	۲/۹۳	مقدار بین ۱ تا ۳	مقدار محاسبه‌شده کمتر از ۳ است، برازش مدل تأیید می‌شود.
HOELTER	نسبت کفایت حجم نمونه	۱۰۵	مقدار نمونه بیشتر از مقدار به‌دست‌آمده	مقدار نمونه تحقیق باید بیش از مقدار به‌دست‌آمده باشد (۱۰۵) که نمونه این تحقیق ۲۲۵ نفر بوده است.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

نمودار شماره‌ی دو- مدل‌سازی معادله‌ی ساختاری برای تبیین و آزمون مدل اجرای موفق خط مشی زیست-محیطی کشور

جدول شماره‌ی چهار- متغیرها و نمادهای ترسیمی موجود در مدل

متغیرهای موجود در مدل	شاخص‌ها	نماد ترسیمی
بسترها	عدم فانتزی‌انگاری	FA
	هماهنگی و هم‌راستایی نهادی	HM
شرایط علی	تدوین فکورانه	TF
	همسویی ارزشی	HA
شرایط مداخله‌گر	توسعه‌ی دانش زیست‌محیطی	TD
	خلق اراده‌ی مشترک دولتی و خصوصی	KE
استراتژی‌ها	مدیریت سبز	MS
	قوانین مؤثر	GH
	شناخت فرهنگی محیط	SH
پیامدها	اعتلای فرهنگ زیست‌محیطی	EF
	ارزش‌مداری محیط	AM
اجرای موفق خط مشی زیست‌محیطی کشور	مجموع ده‌گویه برای سنجش اجرای موفق خط مشی زیست‌محیطی کشور	Y1 … Y10

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

نتایج استنباط‌های آماری پژوهش

اگر مدلی که به شکل نمودار ترسیم می‌گردد توسط شاخص‌های برازندگی مدل تأیید شود، از آن مدل می‌توان برای استنباط آماری در مورد وجود رابطه‌ی علی بین متغیرهای موجود در مدل استفاده کرد. از آن‌جا که مدل توسط شاخص‌های برازندگی تأیید شده است و با توجه قابل قبول‌بودن شاخص‌های برازش، نتایج حاصل از تحلیل اطلاعات آماری استنباط آماری با کمک نرم‌افزار آموس محاسبه شده است.

جدول شماره‌ی پنج- نتایج استنباط آماری پژوهش

استنباط آماری پژوهش			برآورد	خطای معیار	مقدار بحرانی	سطح معناداری	نتیجه‌ی استنباط
بسترها	<---	اجرای موفق خط مشی‌زیست-محیطی کشور	۱/۱۳۴	۰/۳۱۷	۳/۵۷۷	۰/۰۰۰	تأیید
شرایط علی			۰/۳۶۷	۰/۱۵۶	۲/۳۵۲	۰/۰۰۰	تأیید
شرایط مداخله‌گر			۰/۷۷۳	۰/۱۲۱	۶/۳۸۸	۰/۰۰۰	تأیید
استراتژی‌ها			۰/۶۴۸	۰/۲۸۵	۲/۲۹۷	۰/۰۰۴	تأیید
پیامدها			۰/۵۹۰	۰/۳۵۴	۱/۶۶۰	۰/۰۱۷	تأیید
شرایط علی	<---	بسترها	۰/۷۶۳	۰/۱۸۷	۴/۰۷۴	۰/۰۰۰	تأیید
بسترها	<---	شرایط مداخله‌گر	۰/۱۶۲	۰/۰۸۵	۱/۹۰۵	۰/۰۱۰	تأیید
شرایط مداخله‌گر	<---	استراتژی‌ها	۰/۱۶۹	۰/۰۵۳	۳/۱۸۸	۰/۰۰۰	تأیید
استراتژی‌ها	<---	پیامدها	۳/۹۲۸	۲/۰۷۰	۱/۸۹۸	۰/۰۳۸	تأیید
بسترها	<---	استراتژی‌ها	۰/۲۰۹	۰/۱۱۱	۱/۸۹۰	۰/۰۴۹	تأیید

با توجه به اطلاعات حاصل از استنباط آماری پژوهش، برآوردها و سطح معناداری نشان داده است که اثر همه‌ی متغیرها بر متغیر وابسته‌ی اجرای موفق خط مشی زیست‌محیطی کشور معنادار بوده است. برای مثال در مدل فوق اثر شرایط علی بر اجرای موفق خط مشی زیست‌محیطی کشور با بیشترین ضریب اثرگذاری توانسته است این متغیر را تبیین کند. پس از آن، شرایط مداخله‌گر و شرایط علی در جایگاه دوم قرار دارند و همه متغیرها اثر معناداری بر اجرای موفق خط مشی زیست‌محیطی کشور داشته‌اند. علاوه بر بررسی روابط مستقیم در مدل، برخی روابط نیز در مدل

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

وجود دارند که اثرات قابل توجهی بر همدیگر دارند. برای مثال در مدل معادله‌ی ساختاری آموس اثر بسترها بر استراتژی‌ها با ضریب(۰/۸۴) دارای قوی‌ترین اثر در مدل است و به دنبال آن اثر شرایط علی بر بسترها با ضریب(۰/۷۵) در جایگاه دوم قرار دارد و همچنین اثر استراتژی‌ها بر پیامدها با ضریب(۰/۶۵) معنادار و قابل توجه است. در کل علاوه بر روابط ساختاری که همه معنادار شده‌اند، برای بعضی شاخص‌ها نیز یک نوع تحلیل عاملی در مدل وجود دارد که اثر همه‌ی آن‌ها نیز معنادار است و این بدان معنی است که شاخص‌های متغیرهای اصلی پژوهش به خوبی توانسته‌اند این متغیرها را تبیین کنند.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش به منظور آگاهی از ذهنیت نخبگان، مدیران و متخصصان مرتبط با محیط زیست برای طراحی مدل اجرای خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی در ایران از روش ترکیبی یا آمیخته استفاده شده است. در رویکردهای آمیخته معمولاً ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی وجود دارد که شرایط کاملاً متفاوتی نسبت به سایر روش‌های کمی و کیفی دارد. بدون شک رویکردهای آمیخته، دید جامع‌تری برای فهم پدیده‌های انسانی و اجتماعی در مقایسه با سایر رویکردها به محقق می‌دهند. از آن‌جایی که در این پژوهش داده‌های کیفی در مرحله‌ی اول پژوهش جمع‌آوری می‌شوند و هدف پژوهشگر می‌تواند کشف مدلی برای اجرای موفق خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی در ایران باشد، بنابراین این مهم با نظر و عقاید نخبگان، مدیران و متخصصان مرتبط با محیط زیست ممکن می‌شود. به‌طور کلی می‌توان گفت نظرات کارشناسی نخبگان، مدیران و متخصصان مرتبط با محیط زیست بهترین راهبرد برای اجرای موفق خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی در ایران هستند. از این رو برای درک اعتبار چنین الگویی می‌توان همین موضوع را در سطح وسیعی از جامعه‌ی آماری مشابه مورد بررسی کمی قرار داد. روش کیفی مورد استفاده در این پژوهش روش گراندد تئوری یا روش داده‌بنیاد است. محقق در ابتدا با انجام مصاحبه‌های عمیق در میان نخبگان، مدیران و متخصصان مرتبط با محیط زیست به تدوین الگوی بومی اجرای موفق خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی ایران و سپس به کمک روش کمی یا پیمایش سعی در اعتباریابی و آزمون تئوری به‌دست‌آمده در جامعه‌ی آماری مشابه می‌کند. بنابراین بر اساس استراتژی اکتشافی متوالی مورد استفاده در این پژوهش تقدم با وجه کیفی پژوهش است و به دنبال استخراج تئوری، مقوله‌های اصلی تئوری به روش کمی در جامعه‌ای مشابه آزمون می‌شود که در

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

حقیقت این آزمون مجدد، نوعی اعتباریابی تئوری استخراج شده است.

محیط زیست در کشورهای توسعه‌یافته، نه یک مسأله‌ی فردی، بلکه یک خواست همگانی است که سهم آیندگان نیز در آن ادا می‌شود؛ اما در همه‌ی کشورها اوضاع به یک شکل نیست. شاخص‌های جهانی وضعیت محیط زیست و نمودهای عینی آن در زندگی مردم ایران نشان می‌دهد که محیط زیست کشور وضعیت مطلوبی ندارد. همچنین تحولات زیست‌محیطی در سطح بین‌المللی از یک سو و گسترش فرایندهای تخریب محیط زیست در کشور به مانند بسیاری از کشورهای در حال توسعه باعث شده است موضوع حفاظت از محیط زیست بیش از گذشته در کانون توجه سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران کشور قرار گیرد؛ به‌طوری که در بخشی از ابلاغیه‌ی مقام معظم رهبری در خصوص سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ به برخورداری آحاد مختلف جامعه از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد خانواده به دور از فقر و فساد بهره‌مند از محیط زیست مطلوب تأکید شده است و از آن به عنوان بارزترین مصادیقِ منفعت همگانی یاد شده است.لازم به ذکر است که حفظ محیط زیست ارتباط تنگاتنگی با خط مشی‌های زیست‌محیطی دارد و اگر این خط مشی‌ها در اجرا با مشکل مواجه شوند، عملاً محیط زیست دچار آسیب جدی خواهد شد. هرچند در رویکردهای نظری و ادبیات خط مشی‌گذاری زیست محیطی به نقش جدی دولت در اجرای خط مشی‌های زیست‌محیطی توجه زیادی شده است؛ اما مشارکت شهروندان و سهیم‌کردن مردم در اجرا نیز بر اجرای کامل این خط مشی‌ها اثر دارند و باید عنوان کرد که خط مشی‌های تدوین‌شده در حوزه‌ی محیط زیست به ویژه سیاست‌های کلی محیط زیست که توسط مقام معظم رهبری در راستای ایجاد نظام یکپارچه‌ی ملّی محیط زیست، مدیریت هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی، جرم‌انگاری تخریب محیط زیست، تهیه‌ی اطلس زیست‌بوم کشور، تقویت دیپلماسی محیط زیست، گسترش اقتصاد سبز و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست‌محیطی به سران سه قوه ابلاغ شده است، فی نفسه مطلوب و کارآمد تدوین شده‌اند؛ اما نیاز به اجرای کامل این سیاست‌ها و خط مشی‌ها، یک اصل اساسی است که باید با اتکا به توان مدیریتی مدیران و متخصصان این حوزه، موانع اجرای این خط مشی‌ها شناسایی و رفع شود. چرا که محیط زیست و خط مشی‌های زیست‌محیطی تا کنون به منزله‌ی یکی از طبقات محتوایی خط مشی‌گذاری عمومی در پژوهش مستقلی در کشور، مطمح نظر قرار نگرفته است و تا کنون مدل‌های گوناگون و متنوعی برای اجرای خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی در کشور عرضه نشده است. بنابراین این پژوهش با استناد

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

به روش آمیخته با تدوین الگوی بومی برای اجرای خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی در ایران به روش داده‌مبنا اقدام کرده که الگوی استخراجی آن را یک اجرای موفق خط مشی زیست‌محیطی مبتنی بر تدوینی فکورانه بر پایه‌ی هماهنگی و همسویی نهادی و ارزشی می‌داند که در آن توسعه‌ی دانش زیست‌محیطی با استراتژی مدیریت سبز و قوانین مؤثر، موجب اعتلای فرهنگ زیست‌محیطی می‌شود. بدون شک چنین الگویی با توجه به استخراج آن از فهم شخصی بازیگران و ذی‌نفعان کلیدی مدیریت محیط زیست، قابلیت اتکای بالایی دارد. هر چند غالب رویکردهای نظری موجود بر شناسایی موانع اجرای خط مشی‌های زیست‌محیطی تأکید دارند، اما ارائه‌ی الگوی پارادایمی اجرای موفق خط مشی‌های زیست‌محیطی بسیار کارآمد خواهد بود.

در زمینه‌ی مقایسه‌ی یافته‌های این پژوهش با برخی پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه، باید یادآور شد که این پژوهش به سبب آمیخته یا ترکیبی‌بودن روش‌شناسی، نسبت به سایر پژوهش‌ها که صرفاً به آزمون فرضیاتی در این حوزه اکتفا کرده‌اند، پیشگام است و ضمن ارائه‌ی الگو توانسته است، الگوی معتبر و آزمون‌شده برای جامعه‌ای تدوین کند که سال‌های زیادی با مباحث خط مشی‌گذاری زیست‌محیطی غریبه بوده است. در راستای پیشنهاداتی برای تحقیقات آتی نیز لازم است این الگو برای سایر خط مشی‌های عمومی کشور انجام و نتایج آن‌ها به صورت کاربردی در نهادها و سازمانهای ذی‌ربط اجرایی گردد.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

منابع

۱. اصلی‌پور، حسین، زاهدی، شمس‌السادات، شریف‌زاده، فتاح و قربانی‌زاده، وجه‌الله (۱۳۹۳). «تبیین الگوی بومی تدوین خط مشی‌های زیست‌محیطی کشور با استفاده از نظریه‌ی داده‌بنیاد»، **اندیشه‌ی مدیریت راهبردی**، ۸(۱)، بهار و تابستان، ۴۱-۶۶.

۲. حقیقتیان، منصور، پروافکاری، نصرالله، جعفری‌نیا، غلامرضا (۱۳۹۱)« تأثیر رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی بر توسعه‌ی اجتماعی(مورد مطالعه: کارکنان پارس جنوبی عسلویه)»، **مجله‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی ایران**، سال پنجم(۱)، ۱۳۶-۱۵۳.

۳. حکیمی‌نیا، بهزاد (۱۳۹۷) « **آینده‌پژوهی فرهنگ زیست‌محیطی ایران**»، پایان‌نامه‌ی دکتری دانشگاه شیراز.

۴. دانشفرد، کرم‌الله (۱۳۹۳)« موانع اجرای خط‌مشی‌های عمومی در سازمان‌های غیردولتی(بخش خدمات پلیس+۱۰ و دفاتر خدمات پیشخوان دولت)»، فصل‌نامه‌ی علمی-پژوهشی **مدیریت منابع در نیروی انتظامی**، سال دوم(۲)، تابستان ، ۲۳-۵۰.

۵. رجب‌بیگی، مجتبی (۱۳۷۸)« موانع دستیابی به اجرای کامل خط مشی‌های عمومی»، **فرایند مدیریت و توسعه**، پائیز و زمستان ، ۷۳-۸۴ .

۶. کیویستو، پیتر (۱۳۸۶) **اندیشه‌های بنیادی در جامعه‌شناسی**، ترجمه‌ی منوچهر صبوری. تهران: نشر نی.

۷. مایک‌کیبن، بیل (۱۳۸۵) **پایان طبیعت. ترجمه‌ی مهدی عباس‌زاده فتح‌آبادی**، تهران: کتاب صبح.

۸. معطوفی، علیرضا و دنکوب، مرتضی (۱۳۹۶) «اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تدوین خط مشی‌های زیست‌محیطی کشور با استفاد از روش ANP »، **مجلس و راهبرد**، ۲۴(۹۰)، تابستان، ۱۲۵-۱۵۶.

۹. معمارزاده طهران، غلامرضا، میرسپاسی، ناصر و جلیلی، سودابه (۱۳۹۰) «ارائه‌ی مدل برای ارزیابی اثربخشی اجرای خط مشی‌های عمومی جمهوری اسلامی ایران در حوزه‌ی بهداشت و درمان»، رسالت مدیریت دولتی(مدیریت دولتی)، زمستان، ۲(۴)، ۱۹-۳۱.

10. Albrizio, Silvia; Kozluk, Tomasz; Zipperer, Vera. (2017). Environmental policies and productivity growth: Evidence across industries and firms, Journal of Environmental Economics and Management, Volume 81, January 2017, Pages 209-226.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

11. Cluck, Rodney, Dune A Gill, Ralph brown, and xiaohe xu. (1997). "*attitudes towards and commitment to environmentalism* (paper present at 60th meeting of the rural sociological society), Toronto 1997
12. Dunlap, riley E. and kent D Van liere. (1992). The new environmental paradigm. *Journal of environmental rducation*.9(summer): 10-19
13. Hill. M, Hupe.p.L. (2002). Lmplementing public policy; Gover nance in Theory and in practices (*SAGe politics Texts series*), publisher. Sage publications Ltd.
14. Kenbeek, Seth D. Christopher Bone, Cassandra Moseley, (2016). A network modeling approach to policy implementation in natural resource management agencies, *Computers, Environment and Urban Systems*, Volume 57, May 2016, Pages 155–177.
15. Kostka, Genia. (2014). Barriers to the implementation of environmental policies at the local level in China. *Policy Research working paper*; no. WPS 7016. Washington, DC: World Bank Group.
16. McLaughlin C, Krantzberg G. (2011). An appraisal of policy implrmentation deficits in the Great Lakes. *Journal of Great Lakes Research* , Vol 37, Issue 2, Pages 211-398.
17. Ranerup, Agneta. (2007). Decision Support Systems for Public Policy Implementation; The Case of Pension Reform, Social Science Computer Review, vol. 26, 4: pp. 428-445. , First Published December 18, 2007.
18. Tummers, Lars. (2011). Explaining the willingness of public professionals to implement new policies: a policy alienation framework, *International Review of Administrative Sciences*, vol. 77, 3: pp. 555-581. , First Published September 12.
19. Vesterager, J.P.; Frederiksen, P.; Kristensen, S.B.P.; Vadineanu, A.; Gaube, V.; Geamana, N.A.; Pavlis, V.; Terkenli, T.S.; Bucur, M.M.; Sluis, T. van der; Busck, A.G. (2016). Dynamics in national agri-environmental policy implementation under changing EU policy priorities: Does one size fit all? *Land Use Policy*, Volume 57, 30 November 2016, Pages 764-776.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]